

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

Institut za modernu Rusiju

HRONIKA GRAĐANSKIH PROTESTA U PUTINOVOJ RUSIJI

IMR INSTITUTE OF MODERN RUSSIA

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

Uz ovaj broj

Mada je bio je spremam za ovdašnje objavljinje u prevodu skoro odmah nakon što ga je u originalu objavio i Institut za modernu Rusiju, ovaj broj naše edicije Vidici i putokazi, planiran uz dvadesetogodišnjicu izbora Vladimira Putina za predsednika i neporecivog lidera Rusije, nešto duže je čekao na objavljinje.

Ima tome više razloga,

Glavni razlog je, naravno bio - Covid 19 - pandemija coronavirusa, koja je poremetila ne samo naš plan nego i čitav svet, smanjujući, dakako i veliko obeležavanje tog Putinovog jubileja i u samoj Rusiji.

Tako smo 2020. umesto Hronike građanskih protesta u Putinovoj Rusiji, koja je sad 2021. godine konačno pred čitaocima i na srpskom jeziiku, u ovoj našoj ediciji prošle godine objavili samo Rat sa Covidom-19.

Sledili su posle toga i dodatni razlozi odlaganju objavljinjanja.

Sredinom prošle godine mislili smo da toj hronici dodamo i aneks – malu hroniku o tome kako je Putin, uz pomoć svoje partije, sam sebi pripremao i na kraju omogućio da na čelu Rusije može regularno da ostane čak i dve naredne decenije.

A potom su se „kandidovali“ i dramatični građanski protesti tokom ruske zime 2020-21 podstaknuti dramom trovanja, sudovanja i napose tamnovanja ruskog opozicionog lidera Alekseja Navaljnija.

Na kraju smo se ipak odlučili za prvobitni plan, tek kao uvod, predložak za bolje razumevanje onoga što se u Rusiji dešava danas, kada su protivljenja Putinovom načinu rukovođenja Rusijom čini se utišana ili suzbijena, svejedno. Do neke nove erupcije nezadovoljstva.

Ova Hronika, u Srbiji čijom javnošću i gotovo svim medijima dominira idealizovana slika Rusije, a koja se planski i sistematicno već decenijama neguje, kao i slika o samom Putinu, teži da popuni negovano odustrovo vesti o protestima u Putinovoj Rusiji, za koje se obično mislilo da bi mogle narušiti idealizovani sluku Rusije.

Ova Hronika (čiji bi alternativni naslov mogao biti i Hronika suzbijanja) predočava i načine, modele i mehanizme kojima je Putin osiguravao svoju ličnu i državnu vlast u suočavanju sa različitim oblicima ispoljavanja nezadovoljstva naroda i političkih protivnika, onih o kojima se u Srbiji uglavnom malo znalo ili sasvim sporadično i nepotpuno izveštavalo.

Neki čitaoci će, jamačno, u ovoj hronici, možda, prepoznati i neke ideje i metode koje su u današnjoj Srbiji, „pozjamljivane“ pa predlagane od strane pojedinih srpskih političkih partija. A moguće je i da će neke ideje i metode iz Putinove Rusije tek biti predlagane u sklopu aktuelnih odvraćanja Srbije od Evropske unije i Zapadnog sveta. No, nadati se, kako se to ipak neće desiti.

Milan Jovanović
predsednik FBD

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

SADRŽAJ

Izveštaj Instituta za modernu Rusiju	2
Kratki sažetak.....	4
Uvod.....	6
HRONOLOGIJA PROTESTA.....	8
Jelcinove godine: Radni sporovi i nadmetanje elita	
2000 – 2004: Ponovni uspon države	
2004 – 2008: Polaganje prava na ulice	
2008 – 2012: Povratak masovnih protesta	
2012 – 2019: Korupcija je novi povod za proteste	
REAKCija REŽIMA NA PROTESTE	16
Zakonska zabrana neprijavljenih protesta	
Administrativne prepreke za zakonite proteste	
Odvraćanje od protesta propagandom	
Preventivno hapšenje	
Internet restrikcije	
PROTESTI I UMETNOST.....	23
POGLED UNAPRED	26
Političke preporuke	
ZAKLJUČCI	28
FUSNOTE	31

KRATAK SAŽETAK

Ovaj izveštaj analizira dinamiku protesta u Rusiji tokom poslednjih 20 godina. Jasnim opisivanjem učestalosti, veličine i prirode protesta, kao i reakcije režima na njih, izveštaj je usmeren na korigovanje lažnih narativa o odnosima između države i društva u jednom od najpoznatijih autoritarnih režima na svetu. Tokom poslednjih 20 godina, protesti u Rusiji transformisali su se od protesta motivisanih ekonomskim nepravdama u proteste motivisane političkim zahtevima, pri čemu su lokalni problemi ostali važni za učesnike protesta.

Devedesetih godina, u regionima Rusije najviše protesta organizovano je u vidu radničkih štrajkova, pri čemu su radnici iz raznih sektora redovno pribegavali blokadi puteva kao odgovoru na neisplaćivanje zarada. Ekonomski oporavak i centralizacija političke moći u Kremlju tokom Putinovog prvog mandata smanjili su kako potrebu tako i želju za protestima. Tokom njegovog drugog mandata, poučen iskustvima zemalja bivšeg Sovjetskog Saveza koje su prolazile kroz Obojene revolucije, i domaćim „gotovina za beneficije“ protestima, Kremlj je počeo da organizuje pro-vladine društvene pokrete poput *Naši* („Naši“) i *Mlada garda* („Mlada garda“) kako bi se smanjila vidljivost anti-režimskih okupljanja. Ovo je dalo izvesne rezultate, ali su se, do kraja prve decenije novog milenijuma, kako bi došle do izražaja, grupe koje su marginalizovane u okvirima formalnog političkog procesa sve više odlučivale na ulične akcije.

Iako su mnogi bili iznenađeni izbijanjem masovnih anti-režimskih protesta u zimi između 2011. i 2012. godine, protesti su postajali politizovani u godinama koje su joj prethodile. Od tada su u desetima ruskih gradova veliki protesti povodom tema kao što su penzije, urbano renoviranje, loš ekološki menadžment, korupcija, izbori i politički zatvorenici, okupljali između 20.000 i 60.000 ljudi. Rusi su sve više počeli da povezuju lokalne probleme poput zdravstva, infrastrukture i životne sredine sa širom političkom situacijom u zemlji.

Kako su se protesti razvijali, razvijao se i režimski odgovor na njih. Od 2012. godine, Kremlj je usvajao nove zakone i amandmane na zakone, usmerene na drastično suzbijanje neprijavljenih protesta, uz istovremeno otežavanje nezavisnim

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

organizatorima da ispune administrativne uslove da organizuju i one koji su, makar na papiru, dozvoljeni. To je za rezultat imalo povećan broj pritvora i krivičnog gonjenja učesnika protesta. Vlasti su isto tako pooštire svoju kontrolu nad informacionom sferom, koristeći anti-ekstremističke i druge zakone za blokiranje onlajn informacija o događanjima na protestima i čak ometanju mobilnog interneta tokom njihovog trajanja.

Uprkos ovim naporima, postoje dokazi da se protesti omasovljavaju. Sve više delova društva, među kojima su studenti, stručnjaci iz srednje klase, kao i umetnici i slavne ličnosti, uzima učešća u protestima. Za sada su pitanja koja najviše mobilišu učesnike individualne i društvene prirode: Zaštita lokalnih parkova i zelenih površina, politike kojima se umanjuju postojeće društvene beneficije i korišćenje represivnih mera protiv ranjivih ljudi. Međutim, veza između lokalnih nezadovoljstava i kvaliteta političkog režima postaje sve uočljivija, što sugerise da će masovni protesti nastaviti da sve više bivaju važan faktor u ruskoj politici.

UVOD

Vladimir Putin dvadeset godina svoje vladavine u Rusiji obeležio je obavljanjem funkcije predsednika u četiri mandata i funkcije premijera u jednom. Tokom tih dvadeset godina Rusija je iza sebe ostavila turbulentne devedesete, stabilizovala se i okrenula ka agresivnoj spoljnoj politici. Unutar Rusije Putin je izgradio moćan ali visoko personalizovan politički sistem postepenim kooptiranjem političkih i ekonomskih elita i preoblikovanjem odnosa između države i društva.

Tokom dve decenije Putinovog stolovanja Rusijom pojavili su se raznovrsni narativi – protežirani od strane Kremlja, političkih analitičara i zapadnih medija – koji pokušavaju da objasne dugovečnost njegovog režima. Jedan od najpopularnijih odnosi se na društveni ugovor između Putina i građana Rusije, prema kojem ljudi prihvataju nekompetitivne i lažne izbore, urušene političke institucije, ograničenja svojih građanskih prava i slabu vladavinu prava u zamenu za ekonomski prosperitet i političku stabilnost. Od nedavno neki tvrde da je društveni ugovor izmenjen da pruži Rusima međunarodni prestiž – u vidu održavanja svetskih sportskih takmičenja i ponovnog ujedinjavanja (videti aneks) sa svojim susedima – u zamenu za smanjena prava¹. Drugi opšte prihvaćen narativ je da su Rusi apolitični i pasivni². Uprkos ekonomskim teškoćama i represiji, Rusi biraju da apstiniraju iz politike umesto da se organizuju i izazovu vlast. Jedan narativ sugerije da je Putin istinski popularan kod onih koji, zbog istorijskih i kulturoloških razloga, preferiraju vladavinu čvrstorukaša. Ovaj narativ ima tendenciju da se obilato uzda u koncept o prirodi „ruske duše“, prema kojem Rusi cene red više od slobode³. Najzad, jedan narativ – koji donekle kontrira priči o Putinovoj popularnosti, jeste ideja da je Rusija „totalitarna“ država⁴, politički sistem koji se iskorenio opoziciju i mobilisao društvo da pruža podršku režimu – postaje sve uticajniji među nekim posmatračima sa Zapada i koristi se kako bi objasnio kako Putinovu popularnost tako i muk društva. Ovi narativi, toliko duboko ukorenjeni u razgovorima o

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

Rusiji da se za njima često poseže bez dokaza, od malog su značaja za razvijanje istinskog shvataja Rusije.

Ovaj izveštaj koristi priliku koju pruža dvadeseta godišnjica Putinovog režima za osvrт na jedan važan aspekt politike u Rusiji: proteste. Masovne demonstracije u Rusiji su izbijale na naslovne strane zapadne štampe 2011, 2012, 2015. i 2019. godine. Ipak, ovi izveštaji nisu poremetili varljive narative koji postoje o Rusiji.

U daljem tekstu prikazujemo sveobuhvatnu hronologiju protesta u Rusiji, uz naglašavanje važnih trendova tokom poslednjih 20 godina kao i evoluciju reakcija režima na okupljanja. Naš cilj je da prikažemo temeljan i iznijansiran opis političkih protesta u Rusiji.

Protesti predstavljaju važnu temu za razmatranje zato što njihovi obrasci odražavaju politički sistem u kojem se događaju. Autoritarni sistem Rusije, koji kombinuje elemente demokratskih institucija sa praksama disciplinovanja, pruža jedinstvene prilike i ograničenja za učešće u političkom životu. Iako su izborni rezultati možda fingirani, a ankete o javnom mnjenju netačne, protesti predstavljaju vidljivi i neporecivi stav o političkim vrednostima.

Možemo, stoga, bolje razumeti politički sistem u Rusiji ako analiziramo kada i kako ljudi odlučuju da izađu na ulice i šta ih motiviše da to učine.

HRONOLOGIJA PROTESTA

Jeljinove godine: Radni sporovi i nadmetanje elita

Fotografije masa okupljenih u Moskvi u znak podrške demokratiji i protiv konzervativnog puča iz avgusta 1991. ostaju moćni i ikonski prizori. Ipak, devedesete u Rusiji nisu decenija dominacije zahteva za građanska i politička prava, već konflikta radništva. Protestne akcije su bile česte i poprimale su oblik blokade puteva i železnica, štrajkova glađu i demonstracija, koje su bile na svom vrhuncu krajem milenijuma kada je došlo do pada ekonomije i rekordnog zabeleženog zaostajanja sa isplaćivanjem zarada u iznosu od 50 triliona rubala⁵.

Rudari, fabrički radnici, nastavnici i zdravstveni radnici bili su među najaktivnijim učesnicima protesta. Njihovi napori bili su slabo organizovani i bili su fokusirani na lokalne probleme i materijalne zahteve. Iako rasprostranjeni, ovi protesti se nisu razvili u masovne pokrete sposobne za vršenje samostalnog političkog uticaja već su umesto toga pretežno bili prisvajani od strane međusobno suprotstavljenih regionalnih političkih elita – naročito guvernera – u njihovim pregovorima sa centralnom vlašću⁶.

2000. – 2004: Ponovni uspon države

Putinov prvi predsednički mandat svedočio je masovnom osipanju protesta. Ekonomski oporavak uparen sa politikom Kremlja fokusiranom na centralizaciju i jačanje države postepeno su umanjili kako potrebu tako i želju za protestima. Prilikom usvajanja izmena ruskog Zakona o radu, najveći radnički sindikat tešnje se povezao sa državom, što je uticalo na manje podsticaja i manjak prilika za štrajkove⁷. Kremlj je takođe ponovo povratio kontrolu nad guvernerima i regionalnim elitama, menjanjem Jeljinove odluke o prenošenju suvereniteta na regije. Ovo je proteste učinilo manje privlačnim pregovaračkim sredstvom u odnosima između tih elita i centralnih vlasti⁸.

2004 – 2008: Polaganje prava na ulice

Putinov drugi predsednički mandat svedočio je mobilizaciji društva u znak podrške državi. Ideju da civilno društvo treba da sarađuje sa državom prvo je u početku artikulisao sam Putin. U svom prvom obraćanju Saveznoj skupštini 2000. godine Putin

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

je kao „lažnu“ opisao pomisao o konfliktu između ličnih sloboda i državnih interesa i pozvao civilno društvo da postane „punopravni partner sa državom“⁹.

U januaru 2005. godine Putin je imao prvo suočavanje sa masovnim protestima tokom svojeg mandata zbog reformi koje su beneficije iz sovjetske ere (poput besplatnog prevoza, lekova i subvencija za struju) zamenile gotovinskim isplataima penzionerima, veteranima i invalidima. Do kraja meseca više od 100.000 ljudi u 89 regionala je izašlo na ulice. Vlada je u izvesnom smislu napravila kompromis sa demonstrantima i smanjila je obim reformi¹⁰.

Protesti protiv „novca za beneficije“ podudarili su se sa krajem ukrajinske Narandžaste revolucije, tokom koje su masovni protesti uspeli da preokrenu rezultate nameštenih predsedničkih izbora. Slični protesti su već srušili režime i u drugim takozvanim obojenim revolucijama u Srbiji i Gruziji. Nakon što je svedočio potencijalno pretećoj moći masovne mobilizacije kod kuće i u inostranstvu, Kremlj je pokrenuo program za njeno kooptiranje. Fokus je bio na pridobijanju mlađih, grupe koja je imala vodeću ulogu u obojenim revolucijama. Kremlj je organizovao i finansirao pro-kremljanske omladinske pokrete: *Naši* i *Mlada Garda*¹¹. Ovi omladinski pokreti trebalo su da preduprede izbijanje „ukrajinskog scenarija“ „prinudnim očuvanjem“ postojećeg političkog sistema i da, po potrebi, preplave ulice sa režimu naklonjenim grupama¹². Uprkos naporima da se stanovništvo demotiviše i da se sporne akcije izvode preko grupa sponzorisanih od strane države, protesti su ponovo počeli da izbijaju širom Rusije uoči svetske recesije 2008. godine. Godine 2006. ljudi su u 360 mesta i gradova protestovali zbog rasta cena stana. Iste godine vlasnici automobila su se okupili da protestuju protiv, često fatalnog, funkcionerskog nepoštovanja saobraćajnih propisa¹³. Niz takozvanih „Marševa nesaglasnih“ odvijao se u Moskvi, Petrovgradu i Njižnom Novgorodu krajem 2006. i početkom 2007. godine. Ovi marševi, iako ih je policija efikasno i odlučno rasturila, predstavljali su prekretnicu kada su protesti postali sredstvo umesto oruđa onih koji su isključeni iz političkog procesa u pregovorima između elita.

2008-2012: Izbijanje masovnih protesta

Izbijanje najvećih protesta od raspada Sovjetskog saveza u decembru 2011. iznenadio je mnoge analitičare i istraživače. Međutim, protestne aktivnosti su godinama pre toga bile u usponu u Rusiji, postavljajući temelje pokreta „Za poštene izbore“ (ZPI). Od 2008. pa na dalje broj političkih protesta je rastao¹⁴ dok je priroda protestnih zahteva prelazila sa ekonomskih i društvenih nezadovoljstava okrećući se ka apstraktnim pravima. Primera radi, grupa zvana „Strategija 31“ počela je sa održavanjem protesta u 2009. poslednjeg dana u svakom mesecu koji ima 31 dan, u znak podrške slobodi okupljanja koja je propisana u Članu 31 Ustava Rusije.¹⁵ Direktne akcije povezane sa radnim sporovima, poput štrajkova i blokada, postepeno su zamenjivane simboličnjim političkim demonstracijama.¹⁶ Demonstranti su sve više počeli da povezuju lokalne

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

probleme sa zajedničkim osećanjem nepravde. Ovo je bio slučaj sa pokretom za odbranu šume Khimki, koji se politizovao nakon što su pokušaji građana da se sačuva zaštićena prirodna zona izvan Moskve, u više navrata, bili ignorisani od strane lokalnih i saveznih vlasti.¹⁷ Aktivisti su prešli od zabrinutosti za lokalnu zelenu površinu na kritiku manjka uvažavanja njihovih zahteva od strane režima. Na sličan način je i pokret „Plava kofa“ organizovala nekoliko povorki automobila 2010. godine u znak protesta zbog široko rasprostranjene funkcionerske upotrebe automobilskih rotacionih plavih svetiljki za uzbunu, takozvanih *migalki*.¹⁸

Jedan od najvećih protesta protiv vladavine Vladimira Putina održan je 4. februara 2012. – nekoliko nedelja uoči predsedničkih izbora u Rusiji.

Uprkos niskim temperaturama, desetine hiljada mirnih demonstranata izašlo je na ulice u Moskvi, osporavajući njegovu kandidaturu za predsednika.

Photo: Ivan Sekretaryov / AP.

U decembru 2011. protesti protiv izborne krađe počeli su skoro odmah nakon objave rezultata izbora za Dumu – u kojima je Jedinstvena Rusija, naizgled, osvojila većinu mesta uprkos njenoj široko rasprostranjenoj nepopularnosti. Broj učesnika na protestima je brzo rastao. Prvo okupljanje kod metro stanice Čiste bare u Moskvi 5. decembra okupilo je između 4.000 i 6.000 ljudi.¹⁹ Nakon njega usledilo je nekoliko mnogo manjih pro-Kremlj protesta i skupova *Naših* organizovanih u znak podrške vlasti. Međutim, pokušaji monopolizacije ulica u znak podrške režimu bili su neuspešni. Desetog decembra oko 50.000 ljudi demonstriralo je na Bolotnaja trgu u centru

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

Moskve.²⁰ Nakon toga, manji skupovi kojima je prisustvovalo više hiljada ljudi održani su 17. i 18. decembra. Na dan 24. decembra između 60.000 i 80.000 ljudi okupilo se na Aveniji Saharov, uzvikujući anti-režimske slogane i bodreći govore opozicionih lidera. Do tada su se protesti raširili i po mnogim drugim gradovima diljem Rusije. Demonstracije održane 4. februara 2012. u Moskvi okupile su skup od 120.000 ljudi. Još protesta, sa hiljadama učesnika, organizovano je i u Moskvi i u drugim mestima tokom februara. Šestog maja, takozvani „marš miliona“, organizovan u znak protesta protiv Putinove predsedničke inauguracije, policija je nasilno rasturila.²¹ Privedeno je 449 ljudi²², a na desetine njih će biti osuđeno zbog „masovnih protesta“ u jednom od najvećih političkih suđenja – poznatom kao „Slučaj Bolotanja“ – u modernoj ruskoj istoriji.

U junu 2012. 50.000 demonstranata obeležilo je Dan ruske nezavisnosti učešćem u protestu „Marš miliona“, koji je održan uprkos racijama protiv vođa protesta koje su sprovedene nekoliko dana ranije i uvođenju novih novčanih kazni u cilju destimulisanja protesta.²³ Svađalačke akcije su se proredile u narednim godinama zbog represivnih mera preduzetih od strane vlade i rasta popularnosti režima nakon Olimpijskih igara u Sočiju, aneksije Krima i Svetskog prvenstva u fudbalu. Neki posmatrači su bili razočarani slabljenjem ZPI pokreta tokom 2012. i 2013. Uprkos tome, talas protesta imao je nekoliko politički značajnih posledica.

Prvo, oni su pomogli lansiranje nacionalnog profila Alekseja Navaljnog, transformišući ga iz političkog blogera u političkog vođu. U godinama koje su usledile, on ne samo što je organizovao na desetine dobro posećenih anti-korupcijskih protesta u više gradova već je bio i kandidat na izborima za gradonačelnika Moskve kao i na predsedničkim izborima.

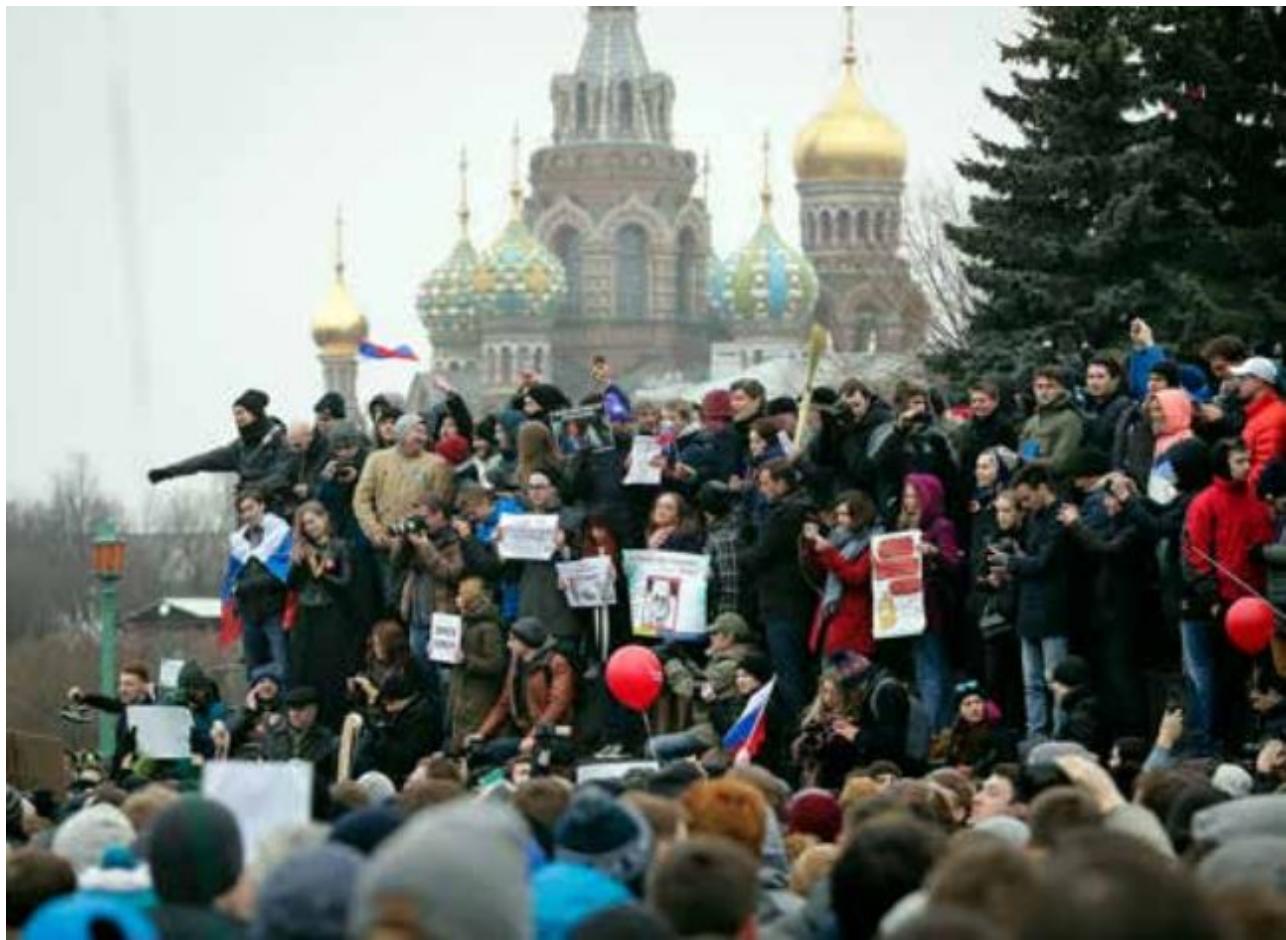
Drugo, protesti su poslužili kao politički budilnik mnogim Rusima iz srednje klase i pružili im priliku za dalje učestvovanje u organizovanoj izbornoj politici.²⁴ Među ljudima koji su učestvovali na protestima u decembru 2011. bilo je sociologa i političkih tehnologa koji su pomogli regrutovanju i treniranju drugih učesnika protesta za učešće u lokalnim izborima za javne funkcije u seriji „Škola za zamenike“ koji se organizuju i danas.²⁵ Ova obuka pomogla je lansiranje karijera desetina lokalnih političara u Moskvi, koji će eventualno utri put za masovne proteste u znak podrške nezavisnim kandidatima u prestonici tokom letnjih izbora 2019.²⁶ Najzad, pritvaranje, zlostavljanje i progon učesnika ZPI protesta podstakli su stvaranje novih organizacija koje imaju za cilj pomaganje demonstrantima. Glavna među ovim organizacijama je OVD-info, koju su osnovali Grigorij Okhotin i Danil Beilinson 2011. nakon što su bili svedoci hapšenja demonstranata nakon prvih protesta protiv izborne krađe održanih u centru Moskve. Organizacija je nezavisni medijski projekat za ljudska prava koji ljudima pruža pomoć – savetima ili pravnim zastupanjem – pri odbrani njihovih prava kada ih privode zbog učešća na protestima.

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

“UPRKOS NAPORIMA DA DEMOBILIŠE POPULACIJU I KANALIŠE PRKOSNE AKCIJE KROZ, OD STRANE DRŽAVE SPONZORISANE GRUPE, PROTESTI SU PONOVO POČELI DA IZBIJAJU ŠIROM RUSIJE NEPOSREDNO PRED GLOBALNU RECESIJU 2008.”

2012 – 2019: Korupcija je novi povod za proteste

Hiljade ruskih omladinaca širom zemlje okupilo se 26. Marta 2017. na anti-korupcijskim protestima koje je organizovao Aleksej Navalni
Photo: Dmitri Lovetsky / AP.

Iako su se masovni protesti razmera koje smo videli u periodu 2011-2012. proredili, akcije prkosa su se i dalje izvodile širom Rusije, tokom Putinovog trećeg i četvrtog

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

predsedničkog mandata. Mobilizacija nakon 2012. bila je kako spontana reakcija na nepravde tako i koordinisan napor da se izgradi politički momentum. Primera radi, nekoliko hiljada ljudi izašlo je u znak podrške Alekseju Navalnjom odmah nakon što je u julu 2013. osuđen za proneveru u slučaju Kirovles.²⁷ Brzo je bio oslobođen, a njegova petogodišnja zatvorska kazna preinačena je u uslovnu kaznu. Nakon što je Boris Nemcov – ugledni opozicionar i političar – ubijen u centru Moskve 27. februara 2015. anti-ratni marš koji je bio planiran brzo se transformisao u memorijalni marš. Između 20.000 i 50.000 ljudi okupilo se 1. marta 2015. u centru Moskve u znak sećanja na njega.²⁸ Na Nemcovom memorijalnom maršu, povodom petogodišnjice njegove smrti, (9. februara 2020. okupilo se 22.200 ljudi koji su promovisali različite teme – od suprotstavljanja predloženim ustavnim reformama do podrške političkim zatvorenicima.²⁹

Dok su se protesti nakon 2012. fokusirali na nacionalne i lokalne probleme, korupcija je iznikla kao sveprožimajuća tema. Dvadeset i sedmog marta 2017. približno 90.000 ljudi okupilo se u 80 gradova i mesta širom Rusije sa pozivima da Predsednik Vlade Dimtrij Medvedev podnese ostavku. Demonstranti su reagovali na dokumentarni film koji je objavio Anti-korupcijski fond (FBK) početkom marta 2017. pod naslovom „*On vam ne Dimon*“ („On za vas nije Dimon“), u kojem je Medvedev optužen za proneveru 1,2 milijarde dolara tokom svog mandata.³⁰ Demonstranti su nosili gumene patke kao podsećanje na kokošnjac za patke koji je izgrađen na jednoj od Medvedevljevih nekretnina. Većina protesnih akcija (77 od 99) nije dobila dozvolu za organizovanje, dok su ostale bile pod strogim policijskim nadzorom. Više od hiljadu ljudi je bilo privredeno, među njima i Navaljni.³¹ Ova akcija je idućeg leta bila praćena novim talasom anti-korupcijskih protesta održanih 12. juna u više od stotinu ruskih gradova i mesta.³² Skupovi koji su održavani u junu na Dan ruske nezavisnosti preformulisani su zahteve demonstranata kao „patriotske“. Korišćenjem ruske zastave i drugih nacionalnih simbola demonstranti su signalizirali da su oni istinski zabrinuti za budućnost Rusije i da su oni ti koji im se suprotstavljaju i sprečavaju Rusiju u ostvarivanju korupcionaških društveno-političkih ciljeva.³³ Ovo je predstavljalo direktni odgovor na mnoge pokušaje režima da anti-režimske proteste 2011. prikaže kao finansirane iz inostranstva, strane elemente koji pokušavaju da podstaknu nerede u Rusiji. Još jednom skup je protekao uz značajno prisustvo policije, a više od 1.600 demonstranata je privredeno samo u Moskvi i Petrovgradu.³⁴ Drugi nacionalni pokret koji je organizovao proteste u 2016. i 2017. godini bio je Asocijacija tegljača Rusije (OPR) koja je koristila štrajkove i blokade puteva kako bi se suprotstavila uvođenju Platon-a, novom porezu na put. Ove kamiondžije su tvrdile da sistem uvodi treći porez na teretna vozila i kritikovali su što ga ubira kompanija koja je povezana sa sinom jednog oligarha povezanog sa Kremljem. Iako su organizatori održavali distancu od opozicionih političkih partija, njihovi zahtevi su ubrzano ispolitizovani.

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

PROTESTI PROTIV REFORME PENZIONOG SISTEMA – NAJVEĆA SOCIJALNO-EKONOMSKA PROTESTNA AKCIJA POSLEDNJIH GODINA – BILI SU KAKO ISPOLITIZOVANI TAKO I USMERENI NA POSTAVLJANJE PITANJA O KORUPCIJI. IZMEĐU SEPTEMBRA 2017. I OKTOBRA 2018 ZABELEŽENA SU 1.144 PROTESTA PROTIV REFORME PENZIONOG SISTEMA.

Za godinu dana kamiondžije su sa ličnih apela Putinu za pomoć prešli i stigli do pozivanja celoj vladi da podnese ostavku.³⁵ Protesti protiv reforme penzionog sistema – najveća socijalno-ekonomска protestna akcija poslednjih godina – bili su kako ispolitizovani tako usmereni i na postavljanje pitanja korupcije. Između septembra 2017. i oktobra 2018. zabeležena su 1.144 protesta protiv reforme penzionog sistema.³⁶ Za razliku od drugih socijalno-ekonomskih protesta te godine, proteste protiv reforme penzionog sistema organizovale su i sistemske i ne-sistemske političke stranke – većinu kojih je organizovala Komunistička partija. Uprkos njihovom socijalnom fokusu ovi protesti imali su izrazito politički karakter. Učesnici nisu samo targetirali Medvedeva već i Putina, i optuživali vladu za korupciju i lošu upravu.³⁷

Socijalno-ekonomski protesti su brzo postali politizovani i na lokalnom nivou, kako su Rusi sve više počeli da sumnjaju u državne inicijative, čak i one koje su obećavale poboljšanje kvaliteta života. Prvoma radi, u februaru 2017. savezna vlada, zajedno sa vladom u Moskvi, najavila je plan da poruši blokove prefabrikovanih petospratnica iz 50-ih i 60-ih godina, u narodu poznate kao *Hruščovke*. Stanarima je obećan smeštaj u novim zgradama. Međutim, demonstranti su se brzo mobilisali protiv te inicijative, nakon medijskih izveštaja koji su isticali vladine političke³⁸ i ekonomске³⁹ motive iza plana obnove. Hiljade ljudi je demonstriralo protiv plana obnove u proleće i letu 2017. optužujući vladu za korupciju i nepoštovanje njihovih ustavom garantovanih imovinskih prava.⁴⁰ Lokalni problemi su ponovo prerasli u političke 2018. i 2019. godine tokom anti-deponijskih protesta održavanih u različitim regionima u Rusiji.

Učesnici su se suprotstavljali i planovima za izgradnju deponija na sveru Rusije na koja bi se odnosio otpad iz Moskve.⁴¹ Inicijalno fokusirani na zdravlje i ekologiju, ovi protesti su postali ispolitizovani kada su učesnici povezali svoje brige sa većim problemom, politkom vlasti koja ih ignoriše. Protesti protiv izgradnje deponija bili su značajni zbog toga što su se pretežno događali izvan prestonice, u kojoj je od 2011. godine bila skoncentrisana većina protestnih aktivnosti. Drugi tradicionalno „mirni“ regioni su takođe iskusili anti-vladine proteste u proteklim godinama. Prvoma radi, oko 60.000 ljudi je protestovalo u Ingusetiji – jednoj od severno-Kavkaskih republika na jugu Rusije – u oktobru 2018. zbog dogovora o razmeni teritorija koji su u tajnosti ispregovorale vlade Ingusetije i Čečenije. Demonstranti su optužili regionalnu vlast za ustupanje zemlje susednoj Čečeniji bez da su konsultovali stanovništvo republike.⁴²

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

Prekoračenje ovlašćenja od strane vlasti je takođe bilo faktor mobilizacije u letu 2019. u Moskvi, tokom protesta povezanih sa izborima za gradsku skupštinu, Dumu. Protesti su počeli u julu kada su izborne komisije po gradu diskvalifikovale nezavisne opozicione kandidate na izborima za Dumu, uz tvrdnje da priloženi potpisi za kandidaturu nisu valjani. Do kraja meseca nekoliko opozicionih kandidata bilo je uhapšeno i kažnjeno administrativnim pritvorom; rekordan broj učesnika protesta – 1373⁴³ – priveden je u jednom danu, a bili su zabeleženi brojni slučajevi policijskog nasilja prema demonstrantima.⁴⁴ Ono što je prvobitno počelo kao protest na kojem se tražio pristup lokalnim izborima proširil o se na masovne proteste protiv represije. Slogani dva pokreta su se spojili i postali „*Dopuskai! Otpuskai!*“ (Pustite ih [da se kandiduju]! Otpustite ih [na slobodu]!). Desetog avgusta 2019. 60.000 ljudi učestvovalo je na protestima u Moskvi, uz manje sestrinske proteste u drugim gradovima.⁴⁵ Ovo je bio najveći politički skup u prestonici posle zime 2011.-2012.

Talas protesta preplavio je Rusiju tokom leta 2018. Na kojima se hiljade ljudi okupilo u protestu protiv nepopularnih reformi penzionog sistema. Photo: Mikhail Voskresenskiy / AP.

REAKCIJA REŽIMA NA PROTESTE

Ruski opozicioni lider Aleksej Navalni često je privođen na protestima – ponekad i preventivno.

Photo: Artemiy Mindrin / AP.

Kako su protesti u Rusiji počeli da evoluiraju, tako je evoluirao i alat režima kojima odgovara na njih. Danas postoji mreža krivičnih i prekršajnih zakona koji kažnjavaju učešće u nesankcionisanim protestima a koja u isto vreme organizatorima protesta dobijanje dozvola za održavanje protesta čini neverovatno komplikovanim.

Pored toga, državni mediji šire propagandu koja predstavlja proteste kao nasilničke i destabilizujuće događaje i kao pokrete koji su finansirani iz inostranstva. Organizatori protesta se rutinski i preventivno hapse kako bi se odvratili učesnici protesta, a online informacije o protestnim dešavanjima podležu sve većoj cenzuri.

Zakonska zabrana neprijavljenih protesta

Sloboda okupljanja garantovana je Članom 31. Ustava Ruske federacije, u kojem stoji da građani imaju pravo da se mirno okupljaju, održavaju skupove, mitinge, demonstracije, marševe i blokade. Godine 2004. stupio je na snagu Federalni zakon br. 54-FZ „O mitinzima, skupovima, demonstracijama, marševima i blokadama“. Zakon je propisivao da je za okupljanja više od jedne osobe bila neophodna prethodna dozvola (odobrenje) od lokalnih vlasti. Dobijanje dozvole za proteste podrazumevalo je informisanje vlasti, a ne dobijanje njihove saglasnosti. U principu, vlastima nije bilo dozvoljeno da ne odobre okupljanje, ako ono ne ugrožava javnu bezbednost. U deceniji koja je prethodila izbijanju masovnih protesta vlasti su redovno uskraćivale dozvole za protestne skupove poput Marša nesaglasnih i Komemoracije za žrtve talačke krize u Beslanu. Međutim, pravni okvir za proteste u Rusiji ostao je nepromenjen.

U 2012. godini, nakon najvećih masovnih protesta koje je Rusija videla nakon raspada Sovjetskog Saveza, zakoni koji su regulisali pravo na okupljanje počeli su drastičnije da kažnjavaju organizatore i učesnike neprijavljenih protesta. Kazne za učesnike pojedince i organizatore su bile pooštene, a uvedeni su novi prekršaji poput „podsticanja“ ljudi da učestvuju u neprijavljenim protestima. Pored toga, organizatori protesta bili su suočeni sa novim kaznama, ako nisu bili u stanju da kontrolišu broj prisutnih na protestu ili ako bi protest remetio saobraćaj i javni red i mir.⁴⁶ U 2014. kazne su ponovo pooštene sa uvođenjem mogućnosti izricanja kazne zatvora u trajanju do 20 dana za učesnike neprijavljenih protesta. Treći prekršaj u vremenskom periodu od 180 dana mogao je da vodi ka krivičnom postupku u kojem je mogla biti izrečena kazna i do 5 godina zatvora.⁴⁷ U 2018. godini usvojeno je još izmena zakona koji se odnose na širenje informacija o neprijavljenim skupovima. Prvi amandman propisivao je novčane kazne za organizatore protesta zbog neobaveštavanja građana o nedavanju dozvole za proteste od strane vlasti. Kasnije te iste godine, drugim amandmanom propisana je kazna obaveznog rada u javnom interesu i pritvor u trajanju od 15 dana za „uključivanje maloletnika“ u neprijavljene proteste, pri čemu značenje reči „uključivanje“ nije bilo precizirano.⁴⁸ Zakoni kojima se zabranjuje širenje „propagande o netradicionalnim seksualnim odnosima“ i događanja koja bi mogla da „uvrede verska osećanja vernika“ praktično su u potpunosti eliminisali mogućnost organizovanja određenih vidova protesta, poput Parade ponosa. Najzad, neprijavljeni protesti mogli su od strane vlasti, takođe, biti kategorisani kao „masovni neredi“ čak i ako ne postoje bilo kakvi dokazi o uništavanju imovine.⁴⁹ Učesnici privedeni tokom ovih događaja mogli su biti krivično gonjeni, kao što je i bio slučaj sa licima koja su uhapšena tokom neprijavljenih protesta

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

u znak podrške diskvalifikovanim kandidatima na moskovskim izborima 27. jula 2019,⁵⁰ i osuđeni na zatvorske kazne u trajanju i do osam godina.

Ovi zakoni bili su primenjivani selektivno često protiv običnih ljudi koji su možda prvi put izašli na proteste, a ne prema etabliranim aktivistima. Tokom protesta na Trgu Bolotanja 2012. godine privredeno je 500 ljudi, a više od 30 je krivično gonjeno i osuđeno na teške zatvorske kazne.⁵¹ Isto tako, u 2019. godini više od 1.000 ljudi bilo je privredeno ali samo je nekolicina njih bila osuđena za ozbiljna krivična dela. Efekat selektivnog gonjenja bio je izazivanje atmosfere straha.

Administrativne prepreke za zakonite proteste

Kako bi izbegli kažnjavanje i pritvaranje, organizatori protesta i učesnici moraju dobiti dozvolu za održavanje skupa – komplikovan i težak proces prožet arbitralnošću.⁵² Zahtev za dozvolu mora biti podnet u strogo određenom vremenskom roku koji nije ni predugačak, ni previše blizu u odnosu na prijavljeni događaj. Proklamovani cilj skupa ne može biti postavljen previše široko i ne može protivreći načelima Ustava ili bilo kojem krivičnom ili prekršajnom zakonu. Procena da li prijave ispunjavaju ove uslove ostavljena je lokalnim vlastima, koje nisu obavezne da obrazlože odbijanje zahteva za izdavanje dozvole. Protestne aktivnosti mogu biti preduzimane samo u određenim delovima grada. Konkretnе oblasti regulisane su ekstremno komplikovanom mrežom lokalnih i regionalnih zakona. Savezni zakon ne postavlja kriterijume već dozvoljava lokalnim vlastima diskreciono ovlašćenje da zabrane protestne radnje na određenom prostoru, ako bi one mogle izazvati poremećaje u vitalnoj infrastrukturi, saobraćaju, pešačkim zonama, drumskom saobraćaju ili ako bi uskratile pristup pojedinim zdanjima.⁵³ Tekstovi regionalnih i lokalnih zakona koji određuju ove oblasti mogu biti nedostupni organizatorima protesta.⁵⁴ Pored toga, čitavi gradovi mogu biti „nedostupni“ za protestne akcije, ako vlasti odluče da su neophodni radovi na opravci infrastrukture, urbanom razvoju ili uklanjanju snega.

**УЧЕШЋЕ У НЕПРИЈАВЉЕНИМ ПРОТЕСТИМА У РУСИЈИ ИЗЛАŽE LJUDE OZBILJНОЈ
ПРЕКРŠАЈНОЈ И ЧАК КРИВИЧНОЈ ОДГОВОРНОСТИ.
МЕЂУТИМ, ДОБИЈАЊЕ ДОЗВОЛЕ ЗА ПРОТЕСТНЕ СКУПОВЕ
ПРОРАЧУНАТО Е ОТЕŽАНО ОД СТРАНЕ ВЛАСТИ,
БДУЋИ ДА ЈЕ ТАЈ ПРОЦЕС КОМПЛИКОВАН И НЕТРАСПАРЕНТАН.**

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

Jedan od najčešće navođenih razloga za uskraćivanje dozvole za proteste je suparnički događaj zakazan za isto vreme na istom mestu, kao i protest za koji organizatori traže dozvolu. Ove „dvojničke“ akcije se često javljaju niotkuda, baš u trenutku kada organizatori podnose neophodnu papirlologiju. Posledično, organizatori nikada ne mogu biti sigurni da će njihov traženi termin i lokacija biti dostupni i gube dragoceno vreme za prenjačavanje zahteva nakon što su informisani o suparničkom događaju. Pored toga, „dvojničke“ skupove obično organizuju same vlasti ili pro-vladine organizacije, pri čemu u obaveštenju organizatorima protesta obično nema detaljnih informacija o suparničkom događaju.

Ukratko, učešće u neprijavljenim protestima u Rusiji izlaže ljudi ozbiljnoj prekršajnoj i čak krivičnoj odgovornosti. Međutim, dobijanje dozvole za protestne skupove sračunato je otežano od strane vlasti, budući da je taj proces komplikovan i netransparentan. Kombinacija ova dva faktora – rizik kazni i arbitrarnosti – efektivno anulira ustavom garantovano pravo na slobodu okupljanja u Rusiji.

Odvraćanje od protesta propagandom

Ruske vlasti ograničavaju informacije o protestima i odvraćaju od učešća u protestima kroz njihovo negativno predstavljanje. Pre izbijanja masovnih protesta u Rusiji 2011. Kremlj je prikazivao masovne proteste u inostranstvu, naročito obojene revolucije u Ukrajini i Gruziji, kao organizovane od stane stranih sila zainteresovanih za destabilizaciju tih zemalja. Putin je opisivao obojene revolucije kao „prevrate podsticane i finansirane spolja.“⁵⁵ Kremlj je smatrao da su masovni skupovi bili promovisani od strane SAD⁵⁶ i da su oni za rezultat imali politički i ekonomski haos.⁵⁷ Ukrainsku Euro-Majdan revoluciju, koja je započela kao reakcija na odbijanje vlade da potpiše prigovor o stabilizaciji i pridruživanju sa EU i koja je i dovela do svrgavanja predsednika Viktora Janukoviča, Rusija je okarakterisala kao puč ekstremnih desničara.⁵⁸ Kremlju će narativ o fašističkom preuzimanju Ukrajine poslužiti i kao glavni razlog u zvaničnom obrazloženju ruske aneksije Krima 2014.⁵⁹ „Majdan“ danas služi kao reč upozorenja koju Kremlj koristi za naglašavanje opasnosti od protesta.⁶⁰

Kada su u pitanju domaći protesti strategija režima je dvojaka. Prvo, televizije kontroliše država relativizuju anti-vladine proteste,⁶¹ često umanjujući njihovu veličinu i broj učesnika na tim skupovima.⁶² Ovo se dopunjava propagandom i komentarima državnih zvaničnika koji dovode u pitanje autentičnost demonstranata. Primera radi, 2012. godine NTV, televizija naklonjena Kremlju, objavila je dva pseudo-dokumentarna filma, sa naslovima „Anatomija protesta“ i „Anatomija protesta 2“, u kojima se sugerisalo da su masovni anti-vladini protesti iz 2011. i 2012. godine finansirani sa Zapada i da su organizatori protesta planirali da izvedu oružani puč protiv vlade.⁶³ Osvrćući se na te proteste, Putin je izrazio svoje uverenje da su njihovi učesnici bili plaćeni, prokomentarisavši i da bele trake koje su usvojili kao svoj simbol liče na kondome.⁶⁴ U

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

odgovoru na nedavne anti-vladine proteste Kremlj i Putin su pribegli relativizaciji. Putin je sugerisao da se policija u Evropi daleko oštije odnosi prema demonstrantima⁶⁵ nego policija u Rusiji, dok je portparol Kremlja govorio da su demonstranti u Americi izloženi riziku da budu upucani..⁶⁶ Pojedine ranjive grupe su posebno targetirane, kako bi se odvratile od učešća u protestima. U 2017. godini izveštavano je⁶⁷ kako su srednjoškolci i studenti širom Rusije zastrašivani od strane školskih zvaničnika da ne uzimaju učešća u protestima.⁶⁸ Mladi ljudi su masovno hapšeni na martovskim protestima 2017. nakon učeća u anti-korupcijskim protestima. Nakon toga su roditelji bili upozoravani da rizikuju gubitak roditeljskih prava, ukoliko bi njihova deca prisustvovala protestima ili ako bi doveli decu u neposrednu blizinu protesta.⁶⁹

**U ODGOVORU NA NEDAVNE ANTI-VLADINE PROTESTE
KREMLJ I PUTIN SU PRIBEGLI RELATIVIZACIJI.
PUTIN JE ISTICAO DA SE POLICIJA U EVROPI DALEKO OŠTRIJE ODNOŠI
PREMA DEMONSTRANTIMA NEGO U RUSIJI,
DOK JE PORTPAROL KREMLJA ISTICAO DA SU
DEMONSTRANTI U AMERICI IZLOŽENI RIZIKU DA BUDU UPUCANI.**

Preventivna hapšenja

Vlasti su konstantno pribegavale preventivnim hapšenjima organizatora protesta kao taktici usmerenoj na odvraćanje od učešća u protestima. Ovo je bio slučaj na samom početku masovnih protesta u decembru 2011. kada je vlada privela⁷⁰ neke od organizatora protesta pre njihovog održavanja, a ostalo je praksa i do današnjih dana. Uprkos činjenici da nije bio organizovao proteste u Moskvi u znak podrške diskvalifikovanim kandidatima za gradsku Dumu, Aleksej Navalni je ipak uhapšen, zbog pozivanja na učešće u neprijavljenim protestima i osuđen je na 30 dana zatvora u julu 2019.⁷¹ Štaviše, većina diskvalifikovanih kandidata za moskovske izbore 2019. privедена je i odslužila je prekršajne kazne u vreme dok su za njih održavani protesti u znak podrške.

Restrikcije interneta

Informacije o protestima opstaju na internetu. Kako organizatori protesta koriste društvene mreže da objavljaju vesti o protrošnjim događanjima i za koordinaciju učesnika, ruske vlasti su radile na tome da ograniče i ometu pristup informacijama preko interneta. U 2014. godini amandmani na zakon o informisanju proširili su nadležnost RosKomnadzora – savezne agencije odgovorne za komunikacije, masovne medije i tehnologiju – i kancelarije Javnog tužioca da, mimo sudskog postupka, blokiraju

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

pristup sajтовима koji, prema njihovoј proceni, objavljuju „eksremistički“ materijal i koji pozivaju na učešće u neprijavljenim protestima.⁷²

Posledično, i aktivističkim blogovima – uključujući Navalnijev – i velikim novinskim kućama, poput *Eho-a Moskve*, bilo je ili zaprećeno blokadom ili su se već našli pod njom.⁷³ U 2016. godini usvojeni su novi amandmani, poznati kao „Jarovaja paket“, usmereni na obračunavanje sa online ekstremizmom. Međutim, u stvarnosti oni su korisnike društvenih mreža izložili potencijalnom gonjenju time što su primoravali provajdere da državnim agencijama ustupe podatke o njima.⁷⁴ Kompanije koje bi odbile da ustupe zaštićene podatke svojih korisnika (poput Telegrama) bile bi izložene riziku da budu zabranjene. Vlada je 2018. pokušala, bez uspeha, da blokira aplikaciju Telegram u Rusiji 2018. jer je kompanija kamuflirala IP adrese korisnika.⁷⁵ Međutim, druge aplikacije, poput LinkedIn-a i Zello-a, su bile blokirane. Ruska vlada je takođe vršila pritisak na Google da sa svog pretraživača ukloni rezultate pretrage i YouTube sadržaje o protestima ili opozicionim aktivistima.⁷⁶

Iako vlasti povećavaju administrativne prepreke za zakonite proteste, neprijavljene demonstracije se i dalje događaju. Međutim, rizik hapšenja i odvođenja od strane policije je povećan. Sa jednih od takvih demonstracija 3. avgusta 2019. privedeno oko 1.000 ljudi.
Photo: Pavel Golovkin / AP.

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

Kremlj je od nedavno pribegao novoj taktici za ometanje protestnih aktivnosti: onesposobljavanje mobilnog interneta. Prvi slučaj je zabeležen tokom protesta u Ingusetiji, gde su 3G i 4G mreže bile isključene od 3. do 17. oktobra 2018.⁷⁷ U Moskvi, tokom masovnih protesta 27. jula i 3. avgusta 2019. pristup mobilnim podatcima je bio prekinut na 7 do 11 sati. Mobilni operateri su najpre tvrdili da je ovaj prekid nastao usled prevelikog broja korisnika u jednoj oblasti, ali dokumenti koje su otkrili istraživački novinari sugerisu da je internet planski ometan, na zahtev vlasti.⁷⁸ Oba protestna skupa su ipak privukla brojne učesnike, ali je koordinacija preko Twitter-a i Vkontakte efikasno onemogućena.

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

PROTESTI I UMETNOST

Ruski reper Ivan Dremin (poznat kao „Faca“) nastupa 10. avgusta 2019. na protestima u Moskvi. Desetine hiljada ljudi izašlo je na ulice da protestuje protiv isključivanja opozicionih kandidata sa gradskih izbora u Moskvi.
Photo: Alexander Zemlianichenko / AP.

Umetnost i politika su u Rusiji bili tesno povezani još od Oktobarske revolucije. Boljševici su ohrabrali umetnike da stvaraju radove koji bi nosili političku poruku i pomagali transformisanju svakog aspekta ruskog društva.⁷⁹ Tokom sovjetskog perioda umetnost i kultura bili su strogo cenzurisani u cilju promocije zvanične političke propagande. Udaljenost između umetnosti i politike na kratko se uvećala tokom devedesetih i dvehiljaditih kada su nove galerije i umetnički kolektivi – od kojih su mnogi bili subverzivni, ali ne i politički angažovani – nicali nakon ekonomskog oporavka.⁸⁰ Neposredno uoči i nakon povratak Putina na funkciju predsednika 2012. država je sve više intervenisala u umetnosti i kulturi kako bi nametala zvanično proklamovane konzervativne vrednosti i kaznila ono što smatra da je nemoralno, vulgarno i neortodoksno.⁸¹ Reagujući, umetnost je postala ne samo prkosnja već i angažovanja. Tokom poslednjih deset godina umetnost i protesti su sve češće konvergirali, a

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

umetnici su pronalazili inspiraciju u političkim protestima, izvodeći političke performanse i sami uzimajući učešća u protestima.

Najpoznatiji i najupadljiviji „politički“ umetnički protest u prethodnim godinama bio je takozvana „Punk molitva“ Pussy Riot-a. Pesma, prožeta direktnom kritikom Putina,⁸² izvedena je u Hramu Hrista spasitelja u Moskvi 21. februara 2012. a rezultirala je hapšenjem i osudama tri članice benda zbog huliganskog ponašanja motivisanog verskom netrepeljivošću. Bend – čiji su svi članovi žene – formiran je 2011. kao odgovor na talas protesta koji je zahvatio Rusiju, ali Pussy Riot ima svoje korene u drugim političkim umetničkim kolektivima. Neke od njenih članica su bili i deo grupe *Rat*, poznate po iscrtavanju ogromnog falusa na mostu u Petrovgradu 2010. koji, kada se digne da bi prošla plovila, gleda na zgradu bezbednosne službe – FSB.⁸³ Nakon što su odslužile svoje zatvorske kazne, neke od članica Pussy Riota nastavile su da izvode eksplicitno političku muziku, ali i da sistematičnije učestvuju u socijalno-političkom dijaluču, osnivanjem *MediaZone*, medija koji pretežno prate rad sudova, policije i kazneno-popravnog sistema.

Performans umetnik Pjotr Pavlenki, inspirisan Pussy Riot-om, je takođe izveo brojne performanse u znak protesta zbog političkog progona, anti LGBT zakona i drugih represivnih državnih mera.⁸⁴ Među ovim performansima bilo je u umotavanje u bodljikavu žicu, zašivanje usta i zakucavanje skrotuma na kaldrmu Crvenog trga. Njegovi performansi naglašavaju ono što on smatra „apatijom, političkom ravnodušnoću i fatalizmom“ ruskog društva.⁸⁵ Ovi radovi takođe ističu fizičke patnje koje mogu doživeti pojedinaci koji dodu u sukob sa političkim sistemom. Pavlovski je zatražio azil u Francuskoj 2017.

Poznate ličnosti i izvođači su takođe bili akgažovani u ili su otvoreno podržavali proteste. Na primer, Ksenia Sobčak, tv zvezda, pripadnik visokog društva i predsednički kandidat na izborima 2018. (koja je i kćerka Anatolija Sobčaka, pokojnog gradonačelnika Petrovgrada i Putinovog mentora) učestvovala je na protestima 2011. godine. To je za posledicu navodno imalo njeno destogodišnje izgnanstvo sa svih državnih televizija. U 2010. Jurij Ševčuk, frontmen čuvenog ruskog rok benda DDT, kritikovao je – kako na svojim nastupima tako i prilikom susreta sa Putinom – način na koji se vlada obračunava sa demonstrantima koji su učestvovali na Maršu nesaglasnih.⁸⁶

Nedavno se interakcija između sveta slavnih i sveta protesta intenzivirala. U avgustu 2019. reperi i druge slavne ličnosti su se pridružili protestima u Moskvi u znak podrške političkim zatvorenicima i nezavisnim političkim kandidatima.

NEPOSREDNO PRE I POSLE POVRATKA PUTINA NA FUNKCIJU PREDSEDNIKA 2012. DRŽAVA JE SVE VIŠE INTERVENISALA U UMETNOST I KULTURU KAKO BI NAMETALA ZVANIČNO PROKLAMOVANE KONZERVATIVNE VREDNOSTI I KAZNILA ONO ŠTO SMATRA DA JE NEMORALNO, VULGARNO I NEORTODOKSNO.

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

Popularni reperi, poput Face i IC3PEAK-a, su nastupali na skupovima dok su drugi muzičari poput Oxxymiron-a i Loquimean-a, glumci poput Vladislava Katljarskog i popularnog YouTuber-a Yuri Dud-a bili medju gomilom. Oni su takođe koristili svoje naloge na društvenim mrežama, sa milionima pratilaca, da podstaknu obožavaoce da prisustvuju protestima.⁸⁷ Prisustvo slavnih ličnosti navelo je neke od posmatrača da špekulišu da su protesti u Rusiji postali „moderni“,⁸⁸ ali fenomen je značajniji od toga. Vlasti u Rusiji, kako lokalne tako i savezne, rutinski prekidaju koncerte i kulturna događanja uz tvrdnje da primenjuju zakone koji štite decu od promovisanja samoubistva, upotrebe narkotika, ekstremizma i izlaganja „gej propagandi“.⁸⁹ Kada muzičari javnim nastupima prkose zabranama oni su izloženi novčanim kaznama i pretnji krivičnog gonjenja.⁹⁰ Kao odgovor na pritise vlasti kojima se ograničava njihova sloboda govora, umetici su počeli da izvode politički nabijeniju muziku, otvoreno govoreći o društvenoj nejednakosti i državnoj represiji.⁹¹ Ovi postupci ih izlažu riziku cenzure i progona, ali oni takođe pomažu politizaciji zabave koju ruska omladina konzumira.

U isto vreme istraživači otkrivaju da se broj mladih ljudi koji učestvuju u protestima uvećao, a kampanje solidarnosti sa mladim ljudima koji su privadeni tokom protesta su postale vidljivije.⁹² Dokle god država nameće konzervativnu društvenu i kulturnu agendu, a istovremeno isključuje brojne opozicione glasove iz formalne političke sfere, umetnost i protesti će nastaviti da se povezuju.

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

Ruska muzičarka Nastya Kreslina iz elektronskog dueta IC3PEAK nastupa na koncertu u Yekaterinburg-u u Rusiji. Bend je sada poznat po oštroj kritici ruske politike. U jesen 2018. brojni ruski umetnici bili su izloženi pritisku vlasti, uz niz
otkazivanja koncerata i hapšenja.
Photo: Anton Basanayev / AP.

POGLED UNAPRED

Protesti u Rusiji su relativno učestali događaji, fenomen koji dovodi u pitanje prepostavku Putinove potpune kontrole nad društvom. Dakako, i iščekivanje političkih protesta od strane ljudi, a i njihova spremnost da lično učestvuju u njima povećala se tokom poslednje decenije, prema nezavisnim istraživanjima.⁹³ Iščekivanje političkih protesta bilo je na vrhuncu u februaru 2012. i julu 2018. kada je 33% i 34% ispitanika reklo da su politički protesti „veoma mogući.“ Spremnost da se protestuje, koja je bila tradicionalno niska i koja je doprinosila zabludama o pasivnosti građana Rusije dostigla je svoj vrhunac u novembru 2019. sa 25%. To je bio najveći zabeleženi rezultat od kada je ta vrsta pitanja počela da se postavlja u anketama od 2009.⁹⁴ Pored toga, uprkos državnoj propagandi protiv demonstranata i napora da se suzbije širenje informacija o protestima, sve veći broj Rusa ne samo što je svestan protesta već i na njih gleda blagonaklono. Primera radi, 39% ispitanika u Moskvi iskazalo je „pozitivno“ mišljenje o protestima koji su se odvijali u gradu tokom leta 2019. uprkos masovnom policijskom privođenju učesnika.⁹⁵

Ssimpatije prema učesnicima protesta koji su bili oštro kažnjeni su se takođe primetno povećale među Rusima, kao i prema peticijama i otvorenim pismima kojima se prikuplja podrška za političke zatvorene. Pritvor i progona demonstranata rezultirao je povećanjem grupne solidarnosti među određnim sektorima ruskog društva. Na primer, krivično gonjenje mladog glumca koji navodno napao policajca tokom protesta privuklo je pažnju ruske kreativne klase.⁹⁶ Progon jednog studenta sa univerziteta zbog ekstremizma i učešća u masovnim neredima podstakao je studente i profesore širom zemlje da potpišu pismo u znak podrške tom studentu.⁹⁷ Povećana informisanost o protestima, spremnost da se u njima učestvuje i osećanje solidarnosti sa nepravedno proganjanim učesnicima važni su trendovi za budućnost odnosa društva i države u Rusiji. Oni sugerisu da se, uprkos sve brojnijim restriktivnim zakonima koji ograničavaju slobodu okupljanja i slobodu govora, vladin manevarski prostor za izlazak na kraj sa protestima sužava. Suzbijanjem protesta rizikuje se negativna reakcija javnosti, dok njihovo odobravanje rizikuje opasnost daljeg širenja političkih poruka kritičnih naspram vlade.

Protesti su imali uticaj i na formalni politički sistem. Nakon protesta 2018. protiv reforme penzionog sistema, prvi put u istoriji tri guvernera iz redova Jedinstvene Rusije izgubili su svoje izborne trke za drugi mandat jer su glasači odlučili da kanališu svoju frustraciju sa ulica u glasačke kutije.⁹⁸ Isto tako, uprkos tome što su sprečili pojavu većine opozicionih političara na glasačkim listićima, 2019. godine Jedinstvena Rusija izgubila je trećinu svojih mesta u gradskoj skupštini Moskve, nakon protesta u znak podrške tamošnjim diskvalifikovanim kandidatima tokom leta 2019.⁹⁹

Političke preporuke

Zainteresovanim posmatračima hronologija protesta prikazana u ovom izveštaju, kao i skorašnje promene stava naspram protesta i učešća u njima, pruža nekoliko implikacija na osnovu kojih mogu bolje tumačiti dinamiku politike u Rusiji.

1. Uprkos istinski autoritarnoj prirodi ruskog političkog sistema, protesti nisu retki. Praćenje protesta od strane istraživača tokom poslednje dve decenije ukazuje na to da se širom zemlje svake godine održava na stotine protesta. Učešće u protestima – među svim segmentima društva – čini se da je odskora u porastu i podudara se sa padom popularnosti kako Vladimira Putina lično, tako i vlasti uopšte.
2. Ni regionalni, ni nacionalni protesti nisu „iznenađenja“, kako ih opisuju međunarodni mediji. Umesto toga, masovne demonstracije često imaju svoje korene u lokalnim sporovima i narastaju tokom vremena, pre nego što izbiju i na nacionalnu pozornicu.
3. I što je najvažnije, protesti u Rusiji – čak ni masovni – ne smeju se odmah tumačiti kao nešto što vodi ka revoluciji ili promeni režima. Postoji jaka želja među analitičarima i posmatračima da prave poređenja između anti-režimskih protesta u Rusiji i Arapskog proleća, Obojenih revolucija ili EuroMajdana. Takve analogije, međutim, dovode u zabludu, zato što prelaze preko stvarnih razlika, kako u odnosima između države i društva tako i prirode ruskog političkog sistema. Bez javljanja razdora među ruskom političkom elitom malo je verovatno da će ulični protesti dovesti do radikalnih političkih promena.

Međutim, samo zato što nisu revolucionarni ne znači da su ti protesti beznačajni. Pregled poslednjih dvadeset godina protesta u Rusiji pokazuje da se talasi protesta nadograđuju jedan na drugi, nastaju nove organizacije civilnog društva, političke inicijative i čak opozicioni političari. Ukratko, protesti su bitni, ali se njihov uticaj može osetiti samo na dugi rok.

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

ZAKLJUČCI

Protesti koji su počeli kao ispoljavanje ekonomskih, društvenih i ekoloških nezadovoljstava imaju tendenciju da postanu politički, ako se vlada ogluši o zahteve protesta. Lokalne teme (deponije, rekonstrukcije i urbani razvoj) tako su povezane sa tendencijom države da bude odsutna i korumpirana.

Pristup režima protestima postao je primetno okrutniji u poslednjih pet godina, kako je broj prekršajnih i krivičnih dela kojima se kažnjava učešće u protestima rastao. Istovremeno, napori da se kontrolišu informacije prešli su sa propagande o protestima

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

preko državnih televizija ka pooštravanju kontrole nad internet komunikacijom i online izvorima informacija. Ekstremni i arbitrarni progon nekih od učenika protesta podstakao je unutargrupnu solidarnost među određenim društvenim slojevima (umetnicima, studentima, stručnjacima) u Rusiji. Peticije, otvorena pisma, i individualni protesti korišćeni su za demonstraciju ove solidarnosti. Primetno je, u pojedinim slučajevima, da je široko iskazivanje solidarnosti rezultiralo ublažavanjem ili potpunim prekidom krivičnog gonjenja od strane vlasti. U poređenju sa ranim dvehiljaditim, lični apeli Vladimиру Putinu tokom protesta da reši lokalne probleme su se smanjili, dok je rasla krivica pripisivana i njemu i njegovoj vlasti za takve probleme.

Političke posledice protesta su retko vidljive na kraće staze zato što ulične akcije ne uspevaju da ostvare usko postavljene političke ciljeve, poput ostavke političara ili poništavanja izbornih rezultata. Međutim, svaka epizoda protesta pravi momentum i podstiče razvoj različitih društvenih i političkih organizacija i mreža. Ovi novi elementi civilnog društva, onda, staju u zaštitu i podržavaju opozicione aktiviste tokom idućih epizoda uličnih protesta.

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

Oko 100.000 ljudi okupilo se na protestu protiv izborne krađe u Moskvi 24. decembra 2011. Bio je to jedan od najvećih protesta u modernoj istoriji Rusije.

Photo: Alexander Zemlianichenko / AP.

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

FUSNOTE:

1. Aleksandar Buanov (15. jun, 2015) „Trajno velika: Opasnosti novog društvenog ugovora u Rusiji“, Karnegi centar Moskva. Dostupno online: <https://carnegie.ru/commentary/60401>
2. Andrej Kolesnikov (4. novembar, 2015), „Putin prosperira zbog pasivnosti Rusa“, Newsweek. Dostupno online: <https://www.newsweek.com/putin-thrives-russian-passivity-321066>
3. Ralf Peters (8. decembar, 2016), „Vladimir Putin i ruska duša“, Strategika, Hoover institute. Dostupno online: <https://www.hoover.org/research/vladimir-putin-and-russian-soul>
4. Suzan B. Glasser (5. oktobar, 2017), „Putinova Rusija, vođena svojom totalitarnom prošlošću, nema budućnost“, The Washington Post. Dostupno online: https://www.washingtonpost.com/outlook/putins-russia-guided-by-its-totalitarian-past-has-no-future/2017/10/04/0c6a43f8-9fb0-11e7-9c8dcf053ff30921_story.html
5. John S. Earle i Klara Z. Sabirianova (2002) „Koliko kasno do plate? Razumevanje dugovnih plata u Rusiji“ Žurnal Ekonomije rada br. 20 (3): str. 662
6. Graeme Robertson „Politika protesta u hibridnim režimima: Značenje neslaganja u post-komunističkoj Rusiji“ (Njujrok: Cambridge University Press, 2011). Drugo poglavlje: Protesti i režim u Rusiji, str. 40-67.
7. Stephen Crowley (2002) „Shvatanje slabosti ruskih sindikata.“ *Demokratizacija* br. 10 (2): 230-255
8. Kremlj je povratio kontrolu nad regionalnom bezbednošću i budžetskim sredstvima. Nakon opsade škole u Beslanu, ukinuti su neposredni izbori za guvernera u korist sistema predsedničkih imenovanja koji je učvrstio klijentelistički odnos između Kremlja i guvernera
9. Vladimir Putin (8. jul 2000) „Godišnje obraćanje Saveznoj skupštini“ dostupno online na: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/21480>
10. Nikolay Petrov, Maria Lipman i Henry Hale (2014) „Dilema upravljanja hibridnog režima: Rusija od Putina do Putina.“ *Post-Soviet Affairs*, 30 (1): str. 10
11. Karrie J Koasel i Valerie J. Bounce (2013) Difuzijska otpornost: Reakcije Rusije i Kine na talas populističkih pokreta protiv autoritarnih vladara. *Perspektive u politici*, br. 11 (3): 753 - 768
12. Tatiana Stanovaya (26. mart 2013) „Sudbina pokreta Naši: U kom pravcu će otići omladina Kremlja?“ Institut za modernu Rusiju. Dostupno online na: <https://imrussia.org/en/politics/420-the-fate-of-the-nashi-movement-where-will-the-kremlins-youth-go>
13. Ivan Buranov (13 februar 2006) „Vozači protestuju protiv presude Olegu Shcherbiskom: akcija vožnje“ (*Voditeli protestuyut protiv prigovora Olegu Shcherbinskomu: Aktsiya proyezda*). *Kommersant*. Dostupno online na: <https://www.kommersant.ru/doc/649042>
14. Tomila Lankina (2015) „Dinamika regionalne i nacionalne savremene politike u Rusiji: dokazi iz nove baze podataka.“ *Problemi post-komunizma*, br. 62 (1): 25-44
15. Maryana Torocheshnikova (3 jul 2010) „Šta je Strategija 31“ otvorena Demokratija. Dostupno online na: <https://www.opendemocracy.net/en/odr/what-is-strategy-31/>
16. Graeme Robertson (2013) „Protest protiv Putninizma: izborni protesti 2011-2012 u Šira perspektiva: problemi post-komunizma“, br. 60 (2): 11-23
17. Alfred B. Evans Jr. (2012) „Protesti i civilno društvo u Rusiji: Borba za Khimki šumu.“ *Komunističke i post-komunističke studije* br. 45: 233-242.
18. Miriam Elder (28 maj, 2010) „Moskovske limuzine zastavile plave kofe“ *Guardian*. Dostupno online na: <https://www.theguardian.com/world/2010/may/28/russia-moscow-blue-buckets-cars>
19. „Ruski izbori: Stotine se okupljaju protiv Putina u Moskvi“ (5 decembar 2011), BBC. Dostupno online na: <https://www.bbc.com/news/world-europe-16042797>
20. Ellen Barry (10 decembar 2011) „Skup koji prkosи Putinovoj stranci okupio na desetine hiljada ljudi“ *New York Times*. Dostupno online na: <https://www.nytimes.com/2011/12/11/world/europe/thousands-protest-in-moscow-russia-in-defiance-of-putin.html>
21. Ellen Barry i Michael Schwirtz (6 maj, 2012) „Hapšenja i nasilje na preplavljenim skupovima u Moskvi.“ *New York Times*: Dostupno online na: <https://www.nytimes.com/2012/05/07/world/europe/at-moscow-rally-arrests-and-violence.html>
22. Izveštaj OVID. „Monitoring 2012“. Dostupno online na: <http://reports.ovdinfo.org/2012/data/en>
23. „Rusija: marš miliona“ (13 jun 2012). Human Rights Watch. Dostupno online na: <https://www.hrw.org/news/2012/06/13/russia-march-millions>
24. Yana Gorokhovskaia (januar 2018) „Izgradnja baznih kapaciteta: Zašto lokalni političari u Moskvi predstavljaju važan putokaz u razvoju demokratije u Rusiji.“ *Ponars Policy Memo*, br. 502. Dostupno online na:

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

<http://www.ponarseurasia.org/memo/grassroots-capacity-building-why-municipal-politics-moscow-are-important-signposts-russia>

25. Yana Gorokhovskaia (2019) „Šta je potrebno da se pobedi kada je igra nameštena: Evolucija opozicionih izbornih strategija u Moskvi 2012-2017.“ *Demokratizacija* br. 26 (6): 975-992

26. Yana Gorokhovskaia (17 jun 2019) „Lokalni izbori u Moskvi: Duhovi, diskvalifikacije i pravo političko nadmetanje.“ *Perspektive. Eurasianet.* Dostupno online na: <https://eurasianet.org/perspectives-moscows-local-election-ghosts-disqualification-and-real-political-competition>

27. Adam Taylor (18 jul 2013) „Protesti potresaju Moskvu nakon što je Anti-Putin aktivista Aleksej Navalni osuđen na pet godina zatvora.“ *Buisness Insider.* Dostupno online na: <https://www.businessinsider.com/protests-in-moscow-after-navalny-conviction-2013-7>

28. „Policija je izbrojala 21.000 ljudi na Nemetskom memorijalnom maršu u Moskvi“ („*Politsiya naschitala 21 tys. chelovek na shestvii v pamyat' o Nemtsove v Moskve*“) 1. mart 2015. *Interfax.* Dostupno online na: <https://www.interfax.ru/russia/427196>

29. „Hiljade ljudi se okupilo u Moskvi i drugim ruskim gradovima da obeleži godišnjicu ubistva Nemetsova.“ *Radio slobodna Evropa/Radio Liberty.* Dostupno online na: <https://www.rferl.org/a/russia-marks-anniversary-killing-of-nemtsov-moscow-petersburg-nizhny-novgorod/30460967.html>

30. Link ka videu i saopštenju za štampu: <https://fbk.info/english/english/post/304/>

31. „Pritvori na javnim skupovima“ (*Zaderzhaniya na publichnykh aktsiyakh*). OVD-Info. Dostupno online na: <https://data.ovdinfo.org/detentions/>

32. Natalya Vasilyeva i Jim Heintz (12 jun 2017) „Hiljade se okupljaju širom Rusije u novom prkošenju Kremlju“. *Associated Press.* Dostupno online na: <https://apnews.com/35b2b23545fb4abb8f7e4f86b45b2896/Thousands-rally-across-Russia-in-new-challenge-to-Kremlin>

33. Yana Gorokhovskaia (12 jun 2017) „Demonstranti kao patriote: Novi narativ za Rusiju.“ *Eurasianet.* Dostupno online na: <https://eurasianet.org/protesters-as-patriots-a-new-narrative-for-russia>

34. „Zaderzhaniya na publichnykh aktsiyakh.“ OVD-Info. Dostupno online na: <https://data.ovdinfo.org/detentions/>

35. Irina Meyer-Olimpieva. (May 17, 2017) „Ruske kamiondžije protiv Platon porez, Runda br. 2“ Wilson Center. Dostupno online na:

<https://www.wilsoncenter.org/blog-post/russian-truck-drivers-against-the-platon-tax-round-2>

36. „2017-2018 Protesti: uvećavanje broja protestnih aktivnosti“ (*Protesty 2017-2018: rost protestnoj aktivnosti naseleniya*) (November 8, 2018). Center for Economic and Political Reform. Dostupno online na: <http://cepr.su/2018/11/08/protests-2017-2018/>

37. Sabra Ayres. (September 9, 2018) „Demonstranti širom Rusije ujedinjuju se protiv planova Kremlja da podigne granicu za starosnu penziju.“ *Los Angeles Times.* Dostupno online na: <https://www.latimes.com/world/la-fg-russia-pension-protest-20180909-story.html>

38. Ivan Golunov. (August 15, 2017) „Ko je izmislio renoviranje“ (*Kto pridumal renovatsiyu*). Meduza. Dostupno online na:

<https://meduza.io/feature/2017/08/15/kto-pridumal-renovatsiyu>

39. Elena Vinogradova, Rinat Sagdyev, Irina Gruzinova. (May 28, 2017) „Moskva ne demolira najgore“ (*Moskva snosit ne khudsheyte*). *Vedomosti.* Dostupno online na: <https://www.vedomosti.ru/realty/articles/2017/05/29/691843-moskva-snosit>

40. Tom Balmforth. (May 14, 2017) „Hiljade marširaju u Moskvi protiv plana da se sruše stambene zgrade iz Sovjetske ere.“ *Radio Slobodna Evropa/Radio Liberty.* Dostupno online na:

<https://www.rferl.org/a/russia-moscow-protests-demolition-krushchev-era-housing/28487244.html>

41. Alla Baranovsky-Dewey. (August 19, 2019) „Zašto su protesti zbog smeća u Rusiji prešli u nasilje.“ *The Washington Post.* Dostupno online na:

<https://www.washingtonpost.com/politics/2019/08/19/russias-garbage-protests-turned-violent-what-happened-lebanon-helps-explain-these-demonstrations/>

42. Irina Kosterina. (January 2020) „Civilno društvo na Severnom Kavkazu: Najnoviji trendovi i izazovi u Čečeniji, Ingusetiji i Dagestanu“ CSIS Rusija i Euroazija program. Centar za strateške i međunarodne studije.

43. „Lista privedenih na protestima protiv diskvalifikacije kandidata sa [Moskovskih] izbora 27. Jula 2019“ (*Spisok zaderzhannykh na aktsii protiv nedopuska kandidatov na vybory 27 iyulya 2019 goda*), OVD-Info. Dostupno online na:

<https://ovdinfo.org/news/2019/07/27/spisok-zaderzhannyh-na-akcii-protiv-nedopuska-kandidatov-na-vybory-27-iyulya-2019>

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

44. "Na desetine ljudi pretučeno tokom mirnih demonstracija" (*V Moskve na mirnykh aktsiyakh byli izbity desyatki chelovek*) (28. jul, 2019). *Radio Svoboda*. Dostupno online na: <https://www.svoboda.org/a/30078890.html>
45. Maria Tsvetkova and Gleb Stolyarov. (August 10, 2019) "Hiljade prkose obrušavanju na najveće proteste u Moskvi poslednjih godina." *Reuters*. Dostupno online na: <https://www.reuters.com/article/us-russia-politics-protests/thousands-defy-crackdown-in-moscows-biggest-protest-for-years-idUSKCN1V00CV>
46. "Pretnja slobodi: Obrušavanje na slobodu okupljanja, izražavanja i udruživanja u Rusiji." Amnesty International (2013). Dostupno online na: <https://www.amnestyusa.org/wpcontent/uploads/2017/04/eur460112013en.pdf>
47. "Remećenje etabliiranog poretku" (*Narusheniye ustanovленного порядка*). OVD-Info. Dostupno online na: http://reports.ovdinfo.org/2015/20_2-report/
48. "Ograničenje i restrikcije prava na slobodu mirnog okupljanja u digitalnom dobu: Pravne norme i prakse implementacije u Rusiji." OVD-Info. Dostupno online na: <https://ovdinfo.org/reports/freedom-of-assembly-in-the-digital-age>
49. "Nakon leta: Moskovski eksperiment se nastavlja" (*Posle leta. Moskovskiy eksperiment prodolzhayetsya*), OVD-Info. Dostupno online na: <https://ovdinfo.org/reports/mgd2-2019#2>
50. "Slučaj 27. jula: Šta je važno znati" (*Delo 27 iyulya». Chto vazhno znat'*), 18. februar, 2019, RBC. Dostupno online na: <https://www.rbc.ru/society/18/02/2020/5d42d0b49a794782c3eab414>
51. "Delegitimizacija i podele u Rusiji" (18. maj 2017) Carnegie zadužbina za međunarodni mir. Dostupno online na: <https://carnegieendowment.org/2017/05/18/delegitimization-and-division-in-russia-pub-69958>
52. Za detalje pogledati, „Umetnost zabrane: Kako ruske vlasti odbijaju dozvole za skupove i proteste,“ OVD-Info. (18. decembar, 2019). Dostupno online na: <https://ovdinfo.org/reports/art-ban>
53. Član 8 Saveznog zakona br. 54-FZ. Dostupno online na: <https://www.legislationonline.org/documents/action/popup/id/4367>
54. "Regionalne zabrane protesta protiv vlasti" (*Regional'nyye zapretы na mitingi vokrug organov vlasti*) OVD-Info. Dostupno online na: <https://ovdinfo.org/reports/regionalnye-zapretы#4>
55. Karoun Demirjian. (July 22, 2014) "U međuvremenu u Rusiji, Putin usvaja nove zakone protiv protesta," *The Washington Post*. Dostupno online na: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/07/22/meanwhile-in-russia-putin-passes-law-against-protests/>
56. Darya Korsunskaya. (November 20, 2014) "Putin kaže da Rusija mora da spreči „obojene revolucije“" Reuters. Dostupno online na: <https://www.reuters.com/article/us-russia-putin-security-idUSKCN0J41J620141120>
57. "Newsline: 6. septembar 2005" Radio slobodna Evropa? *Radio Free Europe/Radio Liberty*. Dostupno online na: <https://www.rferl.org/a/1143474.html>
58. Claire Bigg. (9. decembar, 2013) "Ukrajinski „Euro-Maidan“ izugla ruske televizije" *Radio slobodna Evropa/Radio Liberty*. Dostupno online na: <https://www.rferl.org/a/ukraine-euromaidan-russian-media/25194912.html>
59. Oleg Shynkarenko. (February 4, 2014) "Analitičari Kremlja se zalažu za aneksiju Ukrajine." *The Daily Beast*. Dostupno online na: <https://www.thedailybeast.com/kremlin-analysts-push-for-ukraine-annexation>
60. "Pro-Kremlj aktivisti upadaju na NGO Protestni forum, uzvikujući „Ne želimo Maidan u Rusiji“ (22 avgust, 2019) *The Moscow Times*. Dostupno online na: <https://www.themoscowtimes.com/2019/08/22/pro-kremlin-activists-storm-ngo-protest-forum-saying-we-dont-wantmaidan-in-russia-a66978>
61. Alissa de Carbonnel. (7. decembar, 2011) "Uvid: društvene mreže daju anti-Putin protestima „na zamahu.“" *Reuters*. Dostupno online na: <https://www.reuters.com/article/us-russia-protests-socialmedia-idUSTRE7B60R720111207>
62. Videti, na primer: <https://twitter.com/sarahbrainsford/status/1233784493842063360>
63. Roman Vorobyov. (October 12, 2012) "Anatomija protesta izaziva probleme." *Rusija iza naslovnih strana*. Dostupno online na: https://www.rbt.com/articles/2012/10/12/documentary_stirs_trouble_for_opposition_19039.html
64. "Transkript TV Programa „Razgovor sa Vladimirom Putinom. Nastavak.“ (*Stenogramma programmy 'Razgovor s Vladimirom Putinom. Prodolzheniye*), December 15, 2011. *Rossiyskaya Gazeta*. Dostupno online na: <https://rg.ru/2011/12/15/stenogramma.html>

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

65. "Putin umanjuje proteste u Moskvi, okriviljuje opoziciju za „krivotvorenje“" (22. avgust, 2019). *The Moscow Times*. Dostupno online na: <https://www.themoscowtimes.com/2019/08/22/putin-plays-down-moscow-protests-blames-opposition-for-falsification-a66974>
66. "Demonstranti u Rusiji ne bivaju „upucani“, kao što bi bili u SAD, kaže Putinov portparol" (24 septembar, 2019) *The Moscow Times*. Dostupno online na: <https://www.themoscowtimes.com/2019/09/24/russian-protesters-dont-get-shot-like-they-would-in-the-us-putins-spokesmansays-a67410>
67. "Ovako je nastavnica svojim đacima o partiotizmu" (21. mart , 2017). *Global Voices*. Dostupno online na: <https://globalvoices.org/2017/03/21/this-is-how-a-russian-school-principal-talked-to-her-students-about-patriotism/>
68. "Rusija: deca, studenti targetirani nakon protesta" (11. jun , 2017). Human Rights Watch. Dostupno online na: <https://www.hrw.org/news/2017/06/11/russia-children-students-targeted-after-protests>
69. "Roditelji u Rusiji pod istragom zbog dovodenja mališana na proteste u Moskvi" (6 avgust, 2019). *The Moscow Times*. Dostupno online na: <https://www.themoscowtimes.com/2019/08/06/russian-parents-investigated-for-bringing-toddler-to-moscow-protest-a66729>
70. Fred Weir. (20. decembar, 2011) "Kremlj prelazi na prikrivene taktike kako bi podrila proteste u Rusiji" *The Christian Science Monitor*. Dostupno online na: <https://www.csmonitor.com/World/Europe/2011/1220/Kremlin-turns-to-more-covert-tactics-to-undermine-Russia-s-protest-movement>
71. Shaun Walker. (27. jul, 2019) "Moskovska policija uhapsila više od 1.000 demonstranata neposredno pred izbore." *The Moscow Times*. Dostupno online na: <https://www.theguardian.com/world/2019/jul/27/moscow-police-arrest-up-to-200-ahead-of-election-protest>
72. "Sloboda interneta: Rusija" (2019). Freedom House. Dostupno online na: <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2014/russia>
73. "Ograničenje i restrikcije prava na slobodu mirnog okupljanja u digitalnom dobu: Pravne norme i prakse implementacije u Rusiji." OVD-Info. Dostupno online na: <https://ovdinfo.org/reports/freedom-of-assembly-in-the-digital-age>
74. "Sloboda interneta: Rusija" (2016). Freedom House. Dostupno online na: <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2016/russia>
75. Matt Burgess. (28. april, 2018) "Ovo je razlog zbog pokušaji Rusije da blokira Telegram nisu uspeli." *Wired*. Dostupno online na: <https://www.wired.co.uk/article/telegram-in-russia-blocked-web-app-facebook-twitter-google>
76. "Rusija kaže Google-u da ne reklamira „nelegalna“ događanja nakon protesta zbog izbora" (11. avgust, 2019). *Reuters*. Dostupno online na: <https://www.reuters.com/article/us-russia-politics-protests-google/russia-tells-google-not-to-advertise-illegal-events-after-election-protests-idUSKCN1V10BY>
77. Maria Kolomychenko. (16. novembar, 2018) "Rusija ometala mobilne mreže tokom protesta: izveštaj" *Reuters*. Dostupno online na: <https://www.reuters.com/article/us-russia-protests-internet/russia-stifled-mobile-network-during-protests-document-idUSKCN1NL1I6>
78. Zak Doffman. (8. avgust 2019) "Ruske vlasti „potajno“ ugasile mobilnu mrežu u Moskvi: Izveštaj" *Forbes*. Dostupno online na: <https://www.forbes.com/sites/zakdoffman/2019/08/08/russian-security-agencies-secretly-shut-moscows-mobile-internet-to-control-protestors-report/#1577c22375bf>
79. Susan Delson. (27. oktobar 2017) "Kada se umetnost pridružila Ruskoj revoluciji" *The Wall Street Journal*. Dostupno online na: <https://www.wsj.com/articles/when-art-joined-the-russian-revolution-1509119232>
80. Videti: Lena Jonson. Umetnost i protesti u Putinovoj Rusiji. London: Routledge: 2015.
81. Lena Jonson. (2016) "Post-Pussy Riot: umetnost i protesti u Rusiji danas," *Nationalities Papers*, Vol. 44 (5): 657-672.
82. Jeffrey Tayler. (8. novembar, 2012) "Šta je „Punk molitva“ Pussy Riot-a zaista govorila." *The Atlantic*. Dostupno online na: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2012/11/what-pussy-riots-punk-prayer-really-said/264562/>
83. Nadia Beard. (10. jul, 2014) "Egzibicija ruske umetnosti u otporu otvorena u Švedskoj." *The Calvert Journal*. Dostupno online na: <https://www.calvertjournal.com/articles/show/2823/large-scale-exhibition-of-russian-resistance-art-open-in-sweden>
84. Fernanda Eberstadt. (11. jul, 2019) "Opasna umetnost Pyotr-a Pavlenky-og." *The New York Times*. Dostupno online na:

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

<https://www.nytimes.com/2019/07/11/magazine/pyotr-pavlenko-art.html>

85. Andrew Higgins. (28. februar 2020) "Umetnik koji teži tome da bude kost u svačijem grlu," *The New York Times*. Dostupno online na:

<https://www.nytimes.com/2020/02/28/world/europe/pyotr-pavlenko-interview.html>

86. "Šta bi ste pitali Putina? Rock veteran Shevchuk odlično koristi retku priliku" (31. maj, 2010). *Radio slobodna Europa/Radio Liberty*. Dostupno online na:

https://www.rferl.org/a/What_Would_You_Ask_Putin_Rock_Veteran_Shevchuk_Makes_Most_Of_Rare_Opportunity_2057898.html

87. Yana Gorokhovskaia. (20. avgust, 2019) "Estradizacija protesta u Rusiji." *The Moscow Times*. Dostupno online na:

<https://www.themoscowtimes.com/2019/08/20/the-celebritization-of-protest-in-russia-a66927>

88. Maria Starikova, "Vikend agenda. Opozicija u Moskvi kaže da možda neće rpriznati izborne rezultate" (*Povestka vykhodnogo dnya. Moskovskaya oppozitsiya ob'yavila, chto mozhet ne priznat' resul'taty vyborov*), 12. avgust, 2019, *Kommersant*. Dostupno online na: <https://www.kommersant.ru/doc/4059292>

89. Paulina Glukhova and Anastasia Medvedeva. "Vlasti su u 2018. Prekinule više od 40 koncerata. Videti tabelu" ("V 2018 godu vlasti sorvali bol'she 40 kontsertov. Posmotrite tablitsu"), 28. decembar, 2018, *Meduza*. Dostupno online na: <https://meduza.io/feature/2018/12/28/v-2018-godu-vlasti-sorvali-bolshe-40-kontsertov-posmotrite-tablitsu>

90. "Ruski reper Huski osuđen na 12 dana zatvora zbog nastupa na krovu automobila" (2. Novembar, 2018), *The Guardian*. Dostupno online na:

<https://www.theguardian.com/world/2018/nov/22/russian-rapper-husky-faces-jail-over-gig-on-car-roof>

91. Tanya Simakova. (2. septembar, 2018) "Rep je ovde vlast. Zašto je Faca napravio politički album" (*Rap zdes' vlast': Zachem Feysu politicheskiy al'bom*), *The Village*. Dostupno online na:

<https://www.the-village.ru/village/weekend/music/324057-face>

92. Olga Zeveleva. (14. avgust, 2019) "Putinovi dosadni milenijalci." *Meduza*. Dostupno online na:

<https://meduza.io/en/feature/2019/08/14/putin-s-pesky-millennials>

93. Videti: "Trenutna situacija u zemlji" (*Polozhenie del v strane*), Levada Center. Dostupno online na:

<https://www.levada.ru/indikatory/polozhenie-del-v-strane/>

94. Videti: "Potencijal protesta" (*Protestny potentsial*), Levada Center. Dostupno online na:

<https://www.levada.ru/2019/12/02/protestnyj-potentsial-10/>

95. Natalia Galimova. (6. avgust, 2019) "Trećina Moskvljana ima pozitivno mišljenje o protestima" (*Tret' moskvichey polozhitel'no otneslis' kaktsiyam protesta*), *RBC*. Dostupno online na:

<https://www.rbc.ru/politics/06/08/2019/5d498e439a794731012612aa>

96. Tom Balmforth. (17. septembar, 2019) "Ruski glumci zahtevaju oslobođanje glumca koji je u zatvoru zbog protesta." *Reuters*. Dostupno online na:

<https://www.reuters.com/article/us-russia-politics-ustinov/russian-celebrities-demand-release-of-actor-jailed-over-protest-idUSKBN1W21HO>

97. Maria Tsvetkova. (10. avgust, 2019) "Hapšenje studenta na protestima opozicije razbesnelo najbolji ruski univerzitet." *Reuters*. Dostupno online na:

<https://www.reuters.com/article/us-russia-politics-protests-students/arrest-of-student-at-opposition-protest-roils-top-russian-university-idUSKCN1V007J>

98. Jake Rudnitsky, Irina Reznik, and Stepan Kravchenko. (24. septembar, 2018) "Putinova stranka pretrpela redak poraz dok su protesti u Rusiji u porastu." *Bloomberg*. Dostupno online na:

<https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-09-24/putin-s-party-suffers-rare-losses-as-russianprotest-votes-grow>

99. Andrew Osborn and Gabrielle Tetrault-Farber. (9. septembar, 2019) "Vladajuća stranka u Rusiji izgubila je trećinu svojih mesta na izborima u Moskvi nakon protesta." *Reuters*. Dostupno online na:

<https://www.reuters.com/article/us-russia-election-moscow/russias-ruling-party-loses-a-third-ofseats-in-moscow-election-after-protests-ria-idUSKCN1VU0DF>

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU VIDICI I PUTOKAZI

FORUM ZA BEZBEDNOST I DEMOKRATIJU

EDICIJA VIDICI I PUTOKAZI

Broj 1, juli 2021.

Godina jedanaesta, 17. broj u nizu

Za izdavača

Milan Jovanović

Beograd, Srbija 2021.

e-mail: fbd@fbd.org.rs

www.fbd.org.rs

Tekst u ovom broju objavljujemo u saradnji sa IMR, Institutom za modernu Rusiju. IMR je nevladina think-thank organizacija koja nastoji da uspostavi intelektualni okvir za izgradnju demokratske Rusije i njen socijalni, ekonomski i institucionalni razvoj zasnovan na vladavini prava. IMR promoviše socijalni, ekonomski i institucionalni razvoj u Rusiji putem istraživanja, analiza, zagovaranja i informisanja. Cilj ove organizacije je unapređenje integracije Rusije u zajednicu demokratija i poboljšanje njene saradnje na globalnoj sceni. IMR je deo organizacije Otvorena Rusija sa sedištem u Njujorku, a 2010. godine. osnovao ga je nekadašnji ruski oligarh, biznismen i filantrop Mihail Hodorovski. Predsednik Instituta za modernu Rusiju je njegov sin Pavel Hodorovski.

Naslov originala

IMR INSTITUTE OF MODERN RUSSIA

RUSSIA UNDER PUTIN: 20 YEARS OF PROTESTS

Report by the Institute of Modern Russia

© 2020 The Institute of Modern Russia, Inc

Preveo Luka Jovanović

Fotografija na naaslovnoj strani: Ruski policajac zadužen za razbijanje demonstracija na Bolotnaya Trgu u Moskvi 6. maja 2012. koji je upamćen u istoriji kao jedno od najsvrđijih rasturanja prijavljenog skupa za vreme vlasti Vladimira Putina.
Photo: Sergey Ponomarev / AP